

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Правовий інститут та професія арбітражного керуючого з'явилися в нашій країні внаслідок системного реформування законодавства про неспроможність (банкрутство) у 1999 р. з прийняттям Закону України від 30.06.99 р. № 784-XIV (ним Закон України «Про банкрутство» виклали у новій редакції та перейменували у Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»). Нові на той час моделі процедур банкрутства боржників були імплементовані в законодавство України відповідно до найкращого світового досвіду. За основу брали модельний закон, рекомендований комісією ООН з прав міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛ (англ. United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL). Арбітражного керуючого призначав, як правило, за клопотанням кредиторів (комітету кредиторів) господарський суду статусі розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора боржника у відповідних стадіях судового провадження у справах про банкрутство.

Зважаючи на те, що спрямованість та призначення процедур неспроможності в нашій країні є предметом дискусії фахівців цієї правової сфери до сьогоднішнього дня, статус арбітражного керуючого теж трансформувався відповідно до чисельних змін у законодавстві про банкрутство на протязі всього періоду його існування.

За іронією долі, з реформуванням законодавства про неспроможність воно набуло ознак «продебіторської» спрямованості, тобто його основне призначення – пропорційне погашення вимог кредиторів – змінилось на «відновлення платоспроможності боржників» та встановило пріоритетну мету

- збереження існуючого бізнесу та робочих місць у неплатоспроможних підприємствах.

Нажаль, обрана модель виявилась занадто ліберальною для наших ринкових умов і не вирішила нагальних економічних проблем: врегулювання величезного обсягу нерозрахунків між суб'єктами ринку та стимулювання інвестиційної діяльності. Як наслідок, основними замовниками послуг арбітражних керуючих по сьогоднішній день є підприємства та підприємці – боржники, що уникають обов'язків розрахунку з кредиторами.

Істотною особливістю правового статусу арбітражних керуючих в початковий період було те, що вони здійснювали господарську діяльність як приватні підприємці. Умови оплати робіт арбітражних керуючих та відшкодування витрат на виконання їх повноважень регулювались договорами із кредиторами або боржниками, які в обов'язковому порядку надавали господарському суду на затвердження та були необхідною умовою для їх призначення у справі. Арбітражні керуючі мали право користуватись спрощеною системою оподаткування та сплачувати єдиний податок. Загалом такі умови забезпечували необхідні гарантії та джерела фінансування роботи арбітражних керуючих, були досить зручними в роботі. Разом із тим, арбітражні керуючі могли обирати об'єкти для призначення відповідно до своєї кваліфікації та поточного завантаження, а кредитори та боржники, які ініціювали процедуру банкрутства, мали можливість вільно обирати арбітражного керуючого для призначення його у справі.

Правовий статус арбітражного керуючого та його трансформація

За сьогоднішнім законодавством, арбітражний керуючий – суб'єкт незалежної професійної діяльності, він надає публічні послуги учасникам провадження у справі про банкрутство, є самозайнятою особою.

Його при відкритті справи про банкрутство визначає судова автоматизована система. В процедурах санації та ліквідації кандидатуру арбітражного керуючого обирає комітет кредиторів. З моменту призначення і

до припинення повноважень він прирівнюється до службової особи підприємства - боржника.

Трансформація статусу арбітражного керуючого спричинена намаганням законодавця зробити арбітражного керуючого процесуально та економічно незалежним від сторін у справі про банкрутство, а також відповідальним за свої дії. Однак, втрата можливості обирати замовника послуг та об'єкти для своєї роботи спричинила невизначеність джерел фінансування для здійснення арбітражним керуючим своїх повноважень, а також відсутність гарантій отримання належної оплати своїх послуг.

Як правило, господарські суди та комітети кредиторів затверджують мінімальний розмір оплати робіт арбітражного керуючого (2 розміри мінімальної заробітної плати — 8346 грн). Передбачена законодавством додаткова грошова винагорода у розмірі 5% від стягнутих на користь боржника активів або 3% від погашених кредиторських вимог арбітражний керуючий може отримати тільки у 5 чергу задоволення вимог кредиторів. У сьогоднішніх реаліях економічного стану підприємств – банкрутів це дуже складно.

Економічно слабкий арбітражний керуючий не може бути незалежним від найбільш зацікавлених сторін у процедурі банкрутства. Враховуючі зазначені вище особливості вітчизняного законодавства про неспроможність, основними замовниками послуг арбітражних керуючих є боржники, що уникають розрахунків з кредиторами або кредитори, штучно створені цими боржниками. Саме це й спричиняє дуже низьку ефективність процедур банкрутства в нашій країні (біля 9% погашення вимог), а також велику тривалість судових процедур.

Як наслідок – Україна посідає 145 місце в рейтингу DoingBusiness в сегменті відновлення платоспроможності серед 190 країн (71 позиція в загальному рейтингу) за показниками 2019 р. І якщо в загальному рейтингу спостерігається позитивна динаміка, то показники ефективності процедур неспроможності погіршуються.

Новації Кодексу України з процедур банкрутства

Новий Кодекс України з процедур банкрутства (далі — КПБ) вніс суттєві зміни до інституту арбітражного керуючого.

Реформування законодавства про банкрутство відбувалось за безпосередньої участі експертів групи Світового банку, МВФ та Європейського союзу. Макроекономічна мета КПБ – посилити ефективність погашення кредиторських вимог у процедурах банкрутства, скоротити тривалість процедур, покращити становище України у рейтингу Doing Business, який є також показником інвестиційної привабливості нашої країни для іноземних інвесторів. Інвестувати в країну, в якій законодавство дозволяє не розраховуватись по своїх боргах, м'яко кажучи, не розумно. В результаті нового реформування законодавство про банкрутство набуло “прокредиторського” характеру, суттєво укріпилися правові позиції забезпечених кредиторів - банків та фінансово-кредитних установ.

Порівняно з поки що діючою редакцією Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, у КПБ, який започатковує інститут банкрутства фізосіб, обсяг повноважень арбітражних керуючих істотно розширений. У процедурі банкрутства фізособи арбітражних керуючих буде призначати господарський суд як “керуючих реструктуризацією” та “керуючих реалізацією”.

Основні новації Кодексу з питань діяльності арбітражних керуючих:

1. Змінюється порядок призначення арбітражних керуючих: в процедурах розпорядження майном та реструктуризації боргів боржника – фізособи Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система визначає відразу 3 кандидатів - арбітражних керуючих для призначення.

2. Збільшується мінімальний розмір основної грошової винагороди арбітражних керуючих (ст. 30 КПБ):

- для розпорядників майна та ліквідаторів — з 2 до 3 розмірів мінзарплати (тобто з 8346 грн до 12519 грн);
- для керуючих санацією — до 4 - (до 16692 грн);

- за виконання повноважень керуючого реструктуризацією у процедурах банкрутства фізосіб — 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб в місяць (зараз це 10035 грн, а з грудня — 10510 грн);

- за виконання повноважень керуючого реалізацією — 3 розміри прожиткового мінімуму в місяць (зараз це 6021 грн, а з грудня — 6306 грн).

3. Передбачено обов'язкове авансування винагороди арбітражному керуючому ініціатором процесу (кредитором або боржником) в розмірі 3 мінімальних зарплат за 3 місяці роботи (тобто 12519 грн).

4. Під час виконання повноважень арбітражний керуючий отримує доступ до всієї інформації про боржника, в тому числі конфіденційної, яка міститься у державних базах даних та реєстрах.

5. Комітет кредиторів отримує можливість клопотати перед судом про відсторонення арбітражного керуючого незалежно від наявності підстав.

6. Розширюється кількість видів дисциплінарних стягнень, які накладають на арбітражних керуючих. До існуючих на сьогоднішній день «попередження» та «позбавлення права на здійснення діяльності» додаються «догана» та «тимчасове зупинення права на здійснення діяльності».

7. Тимчасове зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого може бути застосовано також у випадку призначення арбітражного керуючого на посаду, не сумісну з даною діяльністю, а також за власним бажанням у термін до 30 днів на протязі календарного року.

Саморегулювання арбітражних керуючих

Діюча в Україні система державного регулювання має ряд недоліків: надмірність повноважень органів влади щодо встановлення правил і стандартів професійної діяльності; недостатня ефективність і високі витрати для забезпечення нагляду і контролю з боку органів влади; недостатність інституційно встановлених механізмів зворотного зв'язку між галузево-професійним співтовариством і органами влади в питаннях правомочності і нагляду. Це призводить до високих витрат держави та підприємств на підтримку неефективної системи контролю.

Інститут саморегулювання у законодавстві про банкрутство існує досить давно, майже 6 років (р набранням чинності 19.01.13 р. Закону України від 22.12.11 р. №4212-VI).

Нажаль, за роки існування саморегулювання арбітражних керуючих воно не запрацювало належним чином. Головними та майже єдиними інструментами дерегуляції та саморегулювання, застосованими державою, стали можливість для саморегулювних організацій (СРО) визначити представників у кваліфікаційній та дисциплінарній комісіях арбітражних керуючих.

Сьогодні в Україні існують 7 галузевих професійних громадських організацій в галузі банкрутства. П'ять з них набули статусу саморегулювних. Період їх активної діяльності закінчився приблизно 4 роки тому після призначення складу кваліфікаційної та дисциплінарної комісії.

КПБ передбачає створення єдиної саморегулювної організації (далі – СРО) з обов'язковим членством всіх арбітражних керуючих, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих.

СРО має здійснювати контроль за діяльністю арбітражних керуючих щодо дотримання законодавства та Кодексу професійної етики шляхом проведення перевірок їх діяльності. Межі та обсяг здійснення контролю до сих пір жваво обговорює професійне співтовариство з огляду на очевидне дублювання повноважень відомчого контролю з боку держоргану з питань банкрутства, судового контролю у межах провадження у справі про банкрутство та передбаченого КПБ професійного контролю з боку СРО.

Згідно з положеннями КПБ, саморегулювна організація арбітражних керуючих має бути утворена з'їздом арбітражних керуючих України та не може бути реорганізована. Відповідно до Прикінцевих та перехідних положень КПБ Мін'юст не більше як через місяць після набрання чинності Кодексом має організувати проведення установчого з'їзду арбітражних керуючих України та визначити порядок його проведення. При цьому, Мінюст: не менш як за 10 днів до дня проведення з'їзду повинен повідомити

про це кожного арбітражного керуючого (п. 7 Прикінцевих та перехідних положень КПБ). Залишається сподіватися на якісну підзаконну нормативну базу, яку Мініюст має розробити. Поверхневі підрахунки дозволяють зробити висновок, що необхідно прийняти біля 30 підзаконних нормативних актів.

СРО може виконувати інші, факультативні функції (ст. 33 КПБ): позасудового (приватного) розгляду спорів між СРО та її членами; створення спеціальних майнових або грошових фондів для відшкодування збитків, завданих сторонам у справі про банкрутство; створення системи колективного страхування професійної відповідальності членів СРО; представництво інтересів членів СРО у відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Сьогодні спостерігається неабияка професіональна активність арбітражних керуючих щодо створення єдиної професійної організації, якій згодом держава може делегувати регулювання професії арбітражного керуючого у повному обсязі. Дублювання контролю Мініюсту з одного боку та професійного співтовариства з іншого не має сенсу та ускладнює роботу арбітражних керуючих. Професійна спільнота сподівається на можливість регулювання як допуску до професії, підвищення кваліфікації, так і отримання повноважень на дискваліфікацію фахівців, що порушують законодавство та професійні норми. Підвищення кваліфікаційного рівня та ділової репутації арбітражних керуючих збільшить довіру до них учасників вітчизняного ринку та іноземних інвесторів, дозволить підвищити рівень їх доходів та суспільний статус їх професії.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Кодекс України з процедур банкрутства [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua

3. Бірюков О. Банкрутство. (Курс лекцій) - К.: Видавництво «Реферат», 2004.- 240 с.

4. Джузь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія.- Л.: Інститут технологій бізнесу і права, 2000.- 180 с